

L'Informe MacBride des de Catalunya: balanç d'una esperança

Josep Gifreu

Des de Catalunya, teníem almenys tres grans raons per seguir amb interès els treballs i els resultats de la Comissió Internacional d'Estudi dels Problemes de la Comunicació (Comissió MacBride) que va preparar l'Informe MacBride entre els anys 1977 i 1979. En primer lloc, en aquells anys s'obria una nova oportunitat històrica per a la reconstrucció nacional de Catalunya, i concretament per a la recuperació de la llengua i la cultura catalanes, en el marc de la Transició espanyola cap a la democràcia (primeres eleccions constituents de 1977, referèndum de la nova Constitució de 1978 i referèndum de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979). En segon lloc, hi havia una certa sensibilització en els medis acadèmics i professionals sobre la centralitat de la informació i dels mitjans de comunicació de masses en els processos d'afirmació nacional i cultural en la nova societat de la informació. I en tercer lloc, encara que sigui més anecdòtic, a Catalunya desvetllava especial simpatia la personalitat i la figura del president de la Comissió, l'irlandès Séan MacBride, un dels líders de la independència d'Irlanda, admirador de Catalunya i amic personal de Fran-cesc Macià, el primer president de la Generalitat de Catalunya, reinstaurada el 1931.

Personalment, em sento implicat d'una manera molt directa en el procés de seguiment i de recepció de l'Informe MacBride a Catalunya. La meua trajectòria com a investigador de la comunicació va quedar marcada per l'etapa en què esclatava al si de la Unesco la crisi més aguda de la seva història. En efecte, els anys que van de la XIX Conferència General de Nairobi (1976) fins a la XXI

Conferència de Belgrad (1980), on s'aprova definitivament l'Informe MacBride, i fins al 1983, quan l'Administració Reagan decideix de forçar la retirada dels Estats Units de la Unesco, corresponen als anys d'elaboració de la meua tesi doctoral (*Sistema i polítiques de la comunicació a Catalunya*. Barcelona: L'Avenç, 1983). Aquella investigació pretenia aplicar a Catalunya una de les línies-força del debat internacional, la referent a les polítiques nacionals de comunicació, impulsada singularment des d'Amèrica Llatina. Una problemàtica *local* vinculada tanmateix al debat general i als grans reptes globals posats en relleu per l'Informe MacBride, tema que vaig abordar en un informe general posterior (*El debate internacional de la comunicación*. Barcelona: Ariel, 1986).

La gran majoria de qüestions a les quals volia donar resposta l'Informe MacBride havien d'interessar a les elits polítiques i culturals de la Catalunya de 1980, la que emergia de la lluita i de la resistència contra la dictadura franquista. I no obstant això, em sembla poder afirmar que l'impacte del debat sobre la comunicació aglutinat al si de la Unesco tingué una escassa ressonància en l'àmbit públic i entre la classe política catalana. Com s'explica? Una primera hipòtesi seria que la classe política i les elits intel·lectuals catalanes, com les de la resta de l'Estat espanyol, estaven plenament concentrades en el procés intern de bastir la nova democràcia espanyola. Una segona hipòtesi, no menys plausible, seria que Catalunya com a tal no gaudia de cap mena de representació ni oficial no oficiosa ni a la Unesco ni a les Nacions Unides. I encara una tercera que es podria formular com a pregunta: ¿Podia interessar a Catalunya un debat i unes propostes sobre la comunicació que no tinguessin en compte la peculiar situació de les nacions sense Estat? Aquest interrogant posa l'èmfasi en una consideració doble: d'una banda, la condició d'una Catalunya que, si bé renunciava de fet a tenir

---

Josep Gifreu

Catedràtic de teories de la comunicació de la Universitat Pompeu Fabra

Estat propi en acceptar els pactes de la Transició espanyola, no renunciava tanmateix a autoafirmar-se com a nació, o part d'una nació, diferenciada de les altres nacions de la península Ibèrica; i de l'altra, el fet comprovat que l'Informe MacBride no prenia en consideració l'existència i les necessitats específiques de les nacions sense Estat.

En tot cas, només a partir dels primers anys vuitanta el debat de la Unesco sobre comunicació i l'Informe MacBride van començar a tenir una certa incidència a Catalunya, tot i que en àmbits molt particulars. M'agradaria aventurar que el mèrit principal del petit impacte que va tenir l'*esperit MacBride* en una part de la intel·lectualitat catalana s'ha d'atribuir als nuclis d'investigació de la universitat. Més concretament, als nuclis de la Universitat Autònoma de Barcelona, especialment aglutinats en el departament anomenat llavors de Teoria de la Comunicació dintre la Facultat de Ciències de la Informació. Des d'aquell departament seguíem amb interès creixent el desenvolupament del debat internacional i les orientacions dels treballs de la Comissió. En aquest sentit i amb la perspectiva de vint-i-cinc anys, crec poder afirmar que aquell departament, sota la guia de Miquel de Moragas, tingué un paper important almenys en tres direccions, que esbosso breument.

Primera. La connexió dels investigadors catalans amb la investigació i la problemàtica comunicatives internacionals, i singularment amb els centres del debat a la Unesco i a la IAMCR/AIERI/AIECS (Associació Internacional d'Estudis en Comunicació Social). La participació des del 1976 als congressos bianuals d'aquesta associació internacional culminà amb l'acord de dur a terme el XVI congrés de 1988 a Barcelona, coordinat pel professor Manuel Parés. També contribuí a situar la comunicació internacional com a objecte específic d'investigació la sortida a l'exterior dels investigadors catalans i, sobretot, el fet d'invitar a Barcelona reconeguts investigadors internacionals de la comunicació (Schiller, Mattelart, Martín Barbero, Pasquali, Cayrol, Richeri, etc.).

Segona. La recepció i la difusió en l'àmbit català i espanyol del debat internacional sobre la comunicació i del mateix Informe MacBride. A part de les contribucions personals i a diferent nivell d'alguns professors (especialment, Miquel de Moragas, Marcial Murciano i jo mateix), aquell departament creà el 1980 la revista *Anàlisi*,

que ajudà a la difusió de la investigació també en els camps pròxims als abordats per l'Informe MacBride (especialment, els números 5 i 6, de 1982, sobre les polítiques de comunicació a Catalunya; i el núm. 10/11, de 1987, sobre la comunicació internacional).

I tercera. L'esforç d'introducció i d'aplicació a Catalunya de línies de recerca orientades a donar suport a les polítiques nacionals de comunicació. Aquest apartat mereixeria una consideració particular i més extensa, però bastarà mencionar algunes actuacions que poden posar de manifest una voluntat d'incidir, des de la recerca, sobre les noves oportunitats històriques de redreçament i potenciació del sistema comunicatiu català en la nova fase de desplegament de la democràcia, de l'autogovern i de la normalització lingüística i cultural.

En aquest sentit, caldria destacar algunes actuacions dels primers anys vuitanta que connectaren de forma més o menys directa amb les preocupacions de l'*esperit MacBride* respecte del paper dels mitjans de comunicació i de les noves tecnologies en els processos de reconstrucció nacional i cultural. No foren els responsables de la política, ni tampoc els grans mitjans de comunicació, els que aplicaren aquesta línia d'acció i d'intervenció. No obstant això, decisions com la creació de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV) amb dos canals decisius a partir de 1983 (TV3 i Catalunya Ràdio), adoptada pel Parlament i el Govern catalans el 1981, responien a aquest *esperit*. L'atenció i la preocupació per la llengua i la cultura catalanes a través de les noves polítiques culturals a Catalunya connectaren també amb les orientacions de l'Informe MacBride. Per exemple, iniciatives del Departament de Cultura com les *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana* en les seves dues edicions (1983 i 1986), així com la proposta de Pacte cultural (1985), abonaven també aquesta orientació. La celebració el 1986 del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana incloïa un àrea de treballs dedicada a mitjans de comunicació i noves tecnologies, i incorporava com a una de les conclusions la constitució d'un espai català de comunicació que compregués tots els territoris de llengua catalana. Aquesta línia estratègica de reconstrucció de la comunicació a l'espai cultural del català havia estat justament una de les conclusions d'un estudi prospectiu que vaig dirigir gràcies a l'impuls de l'Institut d'Estudis Catalans en plena sintonia amb l'*esperit MacBride*

–J. Gifreu (dir.), *Comunicació, llengua i cultura a Catalunya: Horitzó 1990*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1986. La projecció pública a Catalunya d'aquesta línia de recerca comunicativa va culminar el 1986 quan el Departament de Cultura de la Generalitat m'encomanà la inauguració de les Segones Reflexions Críiques sobre la Cultura Catalana amb la conferència titulada "Cultura, comunicació i dependència".

Durant els darrers anys vuitanta, l'impacte general de l'*esperit MacBride* en bona part de la recerca comunicativa a Catalunya es manifestà en el fet d'incorporar l'estudi de la comunicació com a dimensió crucial dels processos de (re)-construcció nacional, cultural i lingüística. I si a partir de

llavors es començà a parlar d'una *escola catalana* de recerca en comunicació, es deu, sobretot, a l'especial sensibilitat dels investigadors catalans per relacionar estretament polítiques de comunicació, polítiques culturals i polítiques lingüístiques. Una sensibilitat que, després de vint anys, ens aproxima al cor de les noves preocupacions tant de la política cultural europea com de la comunicació internacional crítica. Vull dir que avui la recerca catalana en comunicació sintonitza plenament amb l'anomenada *excepció cultural* com a estratègia i garantia d'afirmació de la diferència cultural en un nou món globalitzat que, sota els dictats de l'OMC (Organització Mundial del Comerç), amenaça liquidació per la via dels mercats.